

Мукачівський державний університет

Гуманітарний факультет

Кафедра психології

Дипломна робота

ОС «Магістр»

На тему: «Психологічний аналіз фрустрованості особистості вчителя»

Виконала: здобувачка 2 курсу,

групи П-м (з)

спеціальності 053 «Психологія»

Агафонова Е.П.

Керівник: д. психол. н., доц. Корнієнко І.О.

Рецензент:

Мукачево 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ ФРУСТРОВАНOSTІ В ПСИХОЛОГІЇ.....	3
1.1. Поняття фрустрації та її сутність.....	6
1.2 Психологічні особливості виникнення і розвитку фрустрації.....	9
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФРУСТРАЦІЇ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА.....	16
2.1 Методологічна організація дослідження.....	16
2.2 Аналіз результатів дослідження.....	23
ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ.....	33
РОЗДІЛ 3. РОЗВИТОК В ПСИХОКОРЕКЦІЇ ФРУСТРОВАНOSTІ ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ.....	35
3.1. Теоретичні основи психокорекції фрустрованості особистості вчителя.....	35
3.2. Зразковий зміст розвивальних програм.....	66
3.3. Перевірка ефективності психокорекції фрустрованості особистості вчителя.....	76
ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО РОЗДІЛУ.....	77
ВИСНОВКИ.....	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	80

ВСТУП

Актуальність дослідження.

В сучасних умовах, коли роль освіти в житті людини значно зростає, все більш актуальними стають дослідження, які забезпечують підвищення ефективності процесу навчання. Відомо, що ключовою фігурою в організації навчально-виховного процесу є й залишається вчитель. Від його професіоналізму і компетентності, позиції та досвіду, педагогічної майстерності залежить успіх освітянської справи. Сучасне суспільство надає особливих вимог до особистості вчителя та його професійних властивостей.

Прийнята Кабінетом Міністрів, схвалена Президентом України Державна програма “Вчитель” зорієнтована на підвищення якості підготовки педагогічних кадрів. В ній наголошено, що саме через діяльність педагога реалізується державна політика, спрямована на зміцнення інтелектуального і духовного потенціалу нації, розвиток вітчизняної науки і техніки, збереження і примноження культурної спадщини. Проте, не можна не враховувати той факт, що професійна діяльність вчителя, яка розгортається в процесі взаємодії з учнями, характеризується досить високим рівнем складності та напруженості. Вчителеві доводиться здійснювати як заздалегідь заплановані та цілеспрямовано організовані навчальні й виховні заходи, так і приймати педагогічні рішення в непередбачених ситуаціях взаємодії з учнями, їхніми батьками, колегами по роботі, адміністрацією. Педагогічній діяльності притаманні: високий динамізм, необхідність самостійного прийняття педагогічних рішень із наступною реалізацією, підвищена відповідальність за їх наслідки, схильність до соціальної оцінки, новизна нестандартних ситуацій, тобто наявним є весь асортимент факторів, які викликають фрустрацію.

Останні 30 років в педагогічній психології значна увага приділялася питанням, пов'язаним із вивченням професійних здібностей вчителя

(Ф.Гоноболін, В.Крутецький, А.Реан та ін.); особливостей його професійної діяльності (І.Зязюн, А.Маркова, О.Киричук, Н.Кузьміна, Т.Лисянська, В.Пікельна, В.Семиченко, .Чернобровкін, О.Щербаков та ін.); визначенням професійно значущих властивостей особистості педагога (Л.Мітіна, О.Прохоров, І.Страхов, С.Суботін, В.Третяченко та ін.), проблемам формування знань, вмінь та навичок педагога (С.Єлканов, Н.Самоукіна В.Сластьонін, О.Щербаков, Т.Яценко та ін.), створенню професіограми і психограми вчителя (В.Заботін, Є.Осовський). Вивченню індивідуально-типологічних властивостей особистості та їхнього впливу на успішність професійної діяльності надавали особливого значення Н.Кузьміна, В.Небилицин, В.Русалов, Т.Яценко та ін. Проблему впливу психічно напружених ситуацій, емоційних чинників на формування особистісних характеристик, а також на продуктивність діяльності суб'єкта розробляли такі психологи, як В.Моляко, Л.Мітіна, Н.Наєнко, Т.Немчин, Е.Носенко, В.Семиченко, В.Чернобровкін та ін.

Об'єкт дослідження - фрустрації, які виникають у процесі професійної діяльності вчителя.

Предмет дослідження - процес діагностування зовнішніх та внутрішніх факторів, що визначають виникнення і розвиток професійних фрустрацій, психокорекції стану фрустрованості вчителя.

Мета дослідження полягає у вивченні факторів виникнення і розвитку професійних фрустрацій вчителя та засобів діагностики і психокорекції фрустрованості педагогів.

Методи дослідження: дослідження та завдання обумовили необхідність визначення системи методів та програми їх використання, що включає теоретичну, пошуково-емпіричну (у дослідницько-експериментальному, констатуючому, формуючому варіантах) і узагальнюючу складові. В процесі реалізації програми використовувалися загальнонаукові методи: аналіз, синтез, порівняння, систематизація і узагальнення теоретичних та експериментальних

даних. На їх основі проведено: системно-структурний аналіз наукової вітчизняної та зарубіжної психолого-педагогічної літератури, порівняльний аналіз різноманітних концепцій фрустрації, узагальнення теоретичних та практичних даних з проблеми вивчення фрустрації в професійній діяльності вчителя, що дало змогу визначити стан розроблення означеної проблеми; методи збору емпіричних даних, що склалися з комплексу взаємоперевіряючих та взаємодоповнюючих методик різних груп (прямі та проєктивні) і давали можливість експериментально дослідити особливості виникнення та розвитку професійних фрустрацій вчителів; методи обробки та інтерпретації отриманих даних, які поєднували кількісний та якісний порівняльний аналізи, включаючи методи математичної статистики (дискрептивний, кореляційний, факторний аналіз, методики Бойко та Собчик) і давали можливість експериментально дослідити професійні фрустрації вчителя. На формуючому етапі дослідження для психокорекції фрустрованості вчителів використовувалися такі практичні методи як соціально-психологічний та особистісні методи.

Експериментальна база дослідження. Дослідницько-експериментальна робота виконувалася на базі загальноосвітньої школи 1-3-х ступенів № 11 м. Мукачева Закарпатської області. Основну вибірку склали 40 вчителів даного навчального закладу освіти. Збір додаткових емпіричних даних здійснювався на вибірці педагогів.

ВИСНОВКИ

У нашому дослідженні проаналізовані та систематизовані різноманітні наукові концепції фрустрації та особливості педагогічної діяльності в контексті даної проблеми. В результаті цього визначено та конкретизовано найважливіші теоретичні положення, пов'язані з досліджуваною проблемою, а саме:

Професійна діяльність вчителя є напруженою і стресогенною. Вона характеризується великими навантаженнями, зумовленими, зокрема, самим процесом педагогічної взаємодії в навчально-виховній роботі вихователя. Успішність здійснення навчально-виховної роботи в значній мірі визначається вміннями вихователя адекватно реагувати на складні ситуації професійної діяльності та приймати адекватні педагогічні рішення. Фрустрація – психологічний стан особистості вчителя, що привносить дезорганізуючий характер в його професійну діяльність. Вона супроводжується негативними емоційними та поведінковими реакціями, спотворенням когнітивної оцінки ситуації, яка викликала фрустрацію.

Фрустрованість (схильність до фрустрації) виникає в результаті довготривалих та часто повторюваних негативних емоційних переживань, зумовлених специфікою ситуації та змістом смислової сфери особистості. Вплив фрустрованості на професійну діяльність вчителя залежить від ступеня її глибини, частоти та довготривалості. При помірній вираженості фрустрованість виконує стимулюючу та мотиваційну функції; наростання ж її інтенсивності підвищує вірогідність та ймовірність адаптаційних порушень, приводить до блокування діяльності. Виникнення та розвиток професійних фрустрацій вчителя зумовлений як об'єктивними зовнішніми труднощами педагогічної професії (змiнами умов діяльності в сучасній освітній системі, труднощами професійного самовизначення, частотою виникнення психотравмуючих ситуацій в процесі професійної взаємодії), так і особливостями їх трансформації в

свідомість вчителя, зумовленими порушенням Я-концепції вчителів, актуалізацією непродуктивних психологічних захистів, внутрішньоособистісними конфліктами тощо.

Проведений нами теоретичний аналіз проблеми і результати емпіричного дослідження дозволяє сформулювати наступні висновки: проведенні два фрустраційні тести по методу Собчик та методу Бойко дали нам розуміння низького рівня фрустрованості у більшості вчителів. Також проведено три особистісних теста в яких ми бачимо середній рівень адаптованості, великий відсоток безконфліктних вчителів та високий рівень комунікабельності.

Перспективу подальших досліджень ми вбачаємо у детальнішому вивченні причин фрустрованості вчителів та відповідно профілактики станів фрустрованості та стресу в усіх учасників освітнього процесу у вітчизняних загальноосвітніх закладах.

РОЗДІЛ 3. РОЗВИТОК В ПСИХОКОРЕКЦІІ ФРУСТРОВАНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ

3.1. Теоретичні основи психокорекції фрустрованості особистості вчителя
Сутність психологічної корекції. Найважливішим завданням практичної психології є надання допомоги вчителю в самоактуалізації та самореалізації її внутрішнього потенціалу, у досягненні гармонії її внутрішнього світу, поліпшенні суб'єктивного самопочуття і зміцненні психічного здоров'я. Поняття «психологічна допомога» відбиває певну психологічну реальність, певну психосоціальну практику (сферу та спосіб діяльності), призначенням яких є сприяння вчителю в розв'язанні широкого кола проблем, пов'язаних з її психічним життям. Зміст психологічної допомоги полягає в забезпеченні емоційної, смислової та екзистенційної підтримки вчителя у складних ситуаціях її особистісного й соціального буття [13].

Психологічна корекція є одним із видів надання психологічної допомоги особистості. При вивченні предмета й розкритті поняття «психокорекція» ми широко використовуватимемо поняття «психотерапія» та «розвиток». Тому вважаємо за необхідне розглянути їх співвідношення, тим більше що ці види діяльності психолога мають близькі цілі, подібний зміст і часто доповнюють один одного. Розрізняти терміни «психокорекція» і «психотерапія» почали не у зв'язку з особливостями роботи, а через усталену думку про те, що психотерапією можуть займатися люди, які мають спеціальну медичну освіту.

Так, в Україні психотерапія довгий час розвивалася як галузь медичної допомоги, а щодо психологічної допомоги в не- медичному аспекті частіше вживали термін «корекція». Проникнення досягнень зарубіжної психології та її понять у контекст вітчизняної науки привело до певних уточнень у наявній

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО РОЗДІЛУ

Мета розробленої тренінгової програми оптимізації психологічної фрустрованості особистості вчителя полягала у створенні психологічних умов для підвищення здатності кожної учасниці до самоконтролю та стабілізації особистісно-професійного практики у процесі його опредметнення у професійній діяльності.

Тренінгова програма розрахована на 15 занять тривалістю 2 години кожне. У ній можливо участь 40 респондентів експериментальної групи. Повинна бути забезпечена сприятлива атмосфера для навчання у тренінговій групі за допомогою дотримання правил тренінгової взаємодії кожним учасником. Підбір учасників і формування групи здійснюється довільно за такими критеріями: вік, стать, психічне здоров'я учасників, добровільність відвідування занять, готовність виявлення активності в напрямку самопізнання й саморозвитку.

Контрольний етап експериментального дослідження має бути спрямованим на визначення ефективності спрямованого психологічного впливу на основі повторного тестування респондентів контрольної та експериментальної груп за всіма показниками фрустрованості.

ВИСНОВКИ

Системний опис та аналіз фрустрованості особистості як цілісного об'єкта та побудова психологічного конструкту дозволили визначити, що цей стан обумовлений неможливістю задоволення потреб, що виникає при наявності

реальних чи уявлених нездоланих перешкод на шляху до досягнення мети. Цей стан проявляється в переживаннях розчарування, тривоги, дратівливості, відчаю.

В межах концепції життєтворчої активності особистості професійна фрустрованість розглядається нами як частковий випадок нереалізації особистості. Побудова психологічного конструкту поняття дозволила визначити, що формування у педагога необхідних особистісних якостей в протидію фрустрованості є процесом дуже складним і емоційно насиченим. Тільки через власне емоційне переживання ситуації спілкування вчитель може прийти до продуктивних висновків, сприяючих особистому розвитку. На рівні структури, в ній виокремлено такі компоненти: мотиваційно-цільовий: професійна спрямованість (цілі, мотивація); ціннісно-смысловий: професійна самосвідомість (Я-концепція, самооцінка, рефлексія, особистісна зрілість); операційний: професійна компетентність (сукупність задатків, здібностей, емоційно-вольового потенціалу та професійних навичок, знань, умінь, навичок та досвіду).

Одним з соціальних показників успішності подолання фрустрованості виражається у високій емоційній саморегуляції і глибинному самоусвідомленні, яка може бути співвіднесена з виміром саморозвитку/самоствердження самореалізації особистості: за наявності рефлексії та незадоволення професійною компетентністю особистість прагне реалізуватися як висококласний фахівець, за відсутності рефлексії та низької професійної компетентності реалізується стратегія самоствердження, що здебільшого виявляється у спрямованості на досягнення статусного положення.

Аналіз теоретичної бази дає змогу провести емпіричне дослідження, метою якого є з'ясування емоційного стану педагога. Оцінка здійснювалася на базі школи м.Мукачево в два етапи. Перший етап експерименту - це збір так званої фонові інформації. У процесі здійснення експерименту емоційних

станів викладача було проведено опитування. Метод опитування застосовувався з метою діагностики емоційного стану викладачів, їхнього ставлення до учнів і колег, до роботи в цілому, а також для визначення чинників, що негативно впливають на психічний стан і ефективність діяльності. Проводилось декілька метода опитування, фрустраційний вербальний тест (ФВТ), (Л.Н.Собчик). Експрес діагностика рівня особистісної фрустрації (В.В.Бойко), методики для самопізнання тест "Чи комунікабельні ви?" (за В. Ряховським), тест "Діагностика рівня конфліктності особистості", тест "Якою є ваша адаптивність?". На етапі констатувального експерименту визначається вихідний рівень професійної фрустрованості респондентів, який в цілому може бути охарактеризований як середній. Можна стверджувати про наявність метадепривованих педагогів, у яких наявні ознаки депресії, цинізм, скептицизм, недовіра, ненависть, відсутність інтересу до життя, перекладання відповідальності на інших, відсутність сенсу життя, негативне ставлення до учнів. Саме ці показники вказують на наявність фрустрації та дистресу у викладачів.

При цьому відзначено такі особливості вибірки: рівень найбільшої фрустрованості у молодих педагогів, (стаж роботи в ЗДО до 5 років) причиною є короткий період адаптації в роботі ; та вчителі періоду стагнації, з великим педагогічним стажем (понад 22-25 років) що зумовлює надлишок педагогічного стажу та особистими причинами. Діагностовано недостатній рівень розвитку таких показників, як ставлення до свого Я та психологічної близькості з іншими;

Мета розробленої тренінгової програми полягала у створенні психологічних умов для підвищення здатності кожної учасниці до стресостійкості, особистісно-професійного потенціалу у процесі його опредметнення у професійній діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова Г.С. Психологическое консультирование. Учеб. пособие. Москва : Изд. центр «Академия», 2000. 238 с.
2. Айві Ален. Цілеспрямоване інтерв'ювання і консультивання. Київ, 1998. 342 с.
3. Айви А.Е., Айви М.Б., Саймзн-Даунинг Л. Психологическое консультирование и психотерапия. Методы, теории и техники: практическое руководство. Москва, 2000. С. 134-137.
4. Алешина Ю.Е. Процессы консультативной беседы. Семейная психология и семейная психотерапия. No 3, 2003. С. 3-27.
5. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. Л.: Изд-во ЛГУ, 1968. 339 с.
6. Анцыферова Л.И. Личность в трудных жизненных условиях: переосмысление, преобразование ситуаций и психологическая защита. Психологический журнал. 1994. Т. 15. No 1. С.3-18.
7. Берковиц Л. Агрессия: причины, последствия и контроль: Пер. с англ. С.- Пб.: Прайм-Еврознак, 2001. 512 с.
8. Бэрон Р., Ричардсон Д. Агрессия. С-Пб., 2001. 352 с.
9. Беленька Г.В. Вихователь дітей дошкільного віку: становлення фахівця в умовах навчання. Київ : «Світоч», 2006. 140 с.
10. Бондаренко О.Ф. Психологічна допомога особистості. Харків : Фоліо, 1996. 237 с.
11. Бурлачук Л.Ф. Словарь-справочник по психодиагностике. Питер, 2005. 520 с.

12. Бурлачук Л.Ф. Психодиагностика. СПб., 2006. 351 с.
13. Бондаренко О.Ф. Психологічні особливості сучасної студентської молоді та проблеми професійної підготовки психологів-практиків. Практична психологія та соціальна робота. Київ, 2003. № 4. С. 8-11.
14. Бороздина Л.В. Что такое самооценка. Психологічний журнал. 1992. № 4.
15. Бороздина Л.В. Самооценка и притязания: диагностика факторов риска психосоматических заболеваний. (Авторская разработка психо-диагностической схемы). М., 1997.
16. Бороздина Л.В. Теоретико-экспериментальное изучение самооценки. Автореферат дисс. докт. психол. наук. М., МГУ, 1999.
17. Бороздина Л.В., Видинска Л. Соотношение самооценки и уровня притязаний. / В кн. Личность в системе коллективных отношений. Курск, 1980.
18. Божок Н.О. Вплив самооцінки на розвиток високої фрустраційної толерантності у студентів. Теоретико-методологічні основи професійної підготовки педагога : зб. наук.праць / за ред. Н. Скотної, М. Чепіль. Дрогобич, 2013. С. 100-106.
19. Божок Н.О. Психологічний аналіз дослідження фрустраційної толерантності. Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія No 12. Психологічні науки : зб. наук. праць. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. No 28 (52). С. 178- 186.
20. Большакова А. М. Екзистенційна фрустрація та суб'єктивна картина життєвого шляху особистості. Вісник Харківського нац. пед. ун-ту ім. Г.С. Сковороди. Серія: Психологія : зб. наук. пр. Харківський нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. Харків, 2008. Вип. 28. С. 11-23.
21. Василюк Ф.Е. Уровни построения переживания и методы психологической помощи. Вопросы психологии. 1988. No 5. С. 27-37.

22. Василюк Ф.Е. Психологический анализ переживания преодоления критических ситуаций: Автореф. дис. ...канд. психол. наук. М, 1981. 18 с.

23. Василюк Ф.Е. Психология переживания. Анализ преодоления критических ситуаций : монография. Москва: Из-во Московского университета, 1984. 200 с.

24. Васьківська С.В. Основи психологічного консультування. Київ : 2004. 256 с.

25. Василькова О.І. Сучасні проблеми психології криз професійного розвитку вчителя. Актуальні проблеми психології. Т.V: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. / За ред. С.Д. Максименка. Київ : ІВЦ Держкомстату України, 2007. Вип. 7. С. 60-68.

26. Вітенко І.С., Вітенко Т.І. Основи психології: підручник для студентів вищих медичних навчальних закладів III-IV рівнів акредитації. Вінниця, 2008. 256 с.

27. Вікова та педагогічна психологія: навч. посібник [О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін.]. Київ : Просвіта, 2008. 400 с.

28. Галецька І.І. Дослідження самоефективності в психології здоров'я. Вісник Харківського ун-ту. No 550, Ч. 2. Серія: психологія. Харків: ХНУ. 2002. С. 41-43.

29. Горноста́й П.П., Васьковская С.В. Теория и практика психологического консультирования: Проблемный подход. Київ : Наук. думка, 1995. 128 с.

30. Гришина Н.В. Обучение психологическому посредничеству в разрешении конфликтов. Московский психотерапевтический журнал. 1992. No 2. С. 145-160.

31. Гримак Л.П. Резервы человеческой психики: Введение в психологию активности. М.: Политиздат, 1987. 286 с.

32. Гулдинг М., Гулдинг Р. Психотерапия нового решения. Теория и практика. - М.: Независимая фирма «Класс», 1997. 288 с.

33. Гулина М. Терапевтическая и консультативная психология. СПб., 2001. 352 с.
34. Головин С.Ю. Словарь практического психолога. Минск – Москва (Харвест-Аст). 2001. 798 с.
35. Гостюшин А. Энциклопедия экстремальных ситуаций. М., «Зеркало». 1994. 251 с.
36. Гримак Л.П. Резервы человеческой психики: М., «Политиздат». 1989, 298 с.
37. Диагностика эмоционально-нравственного развития. Ред. и сост. Дерманова И.Б. СПб., 2002. / Тест Розенцвейга. Методика рисуночной фрустрации (модификация Н.В. Тарабриной). С.150-172.
38. Дементий Л.И. Фрустрация. Понятие и диагностика. Омск: Изд-во ОмГУ, 2004. 68 с.
39. Джекинс Х. Человеческое в человеке/ Методы эффективной психокоррекции. Минск: Харвест, 1999.
40. Джорж Р., Кристиани Т. Консультирование: теория и практика. М., 2002. С. 380-443.
41. Донченко Е.А., Титаренко Т.М. Особистість: конфлікт, гармонія. Київ. 1989. 175 с.
42. Доценко Е.Л., Борко Т.И. Практический психолог как шаман. Журнал практического психолога. 2002. № 6. С. 15-29.
43. Загальна та медична психологія (практикум) / Під заг.ред. проф. І.Д. Спіріної, проф. І.С. Вітенка. Дніпропетровськ, АРТ ПРЕС, 2002. 176 с.
44. Занюк С.С. Психологія мотивації та емоцій. Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 1997.
45. Забродин Ю.М., Бороздина Л.В., Мусина И.А. К методике оценки уровня тревожности по характеристикам временной перцепции. Психологический журнал, 1989, № 5. С.14-27.

46. Завилянська Л.І., Блейхер В.М. Тренування фрустраційної толерантності в реабілітації хворих неврозами. Львів : Вища школа, 1975. 236 с.

47. Заїка І. В. Сутність та вплив соціального напруження на діяльність загальноосвітніх навчальних закладів. Технології роботи психолога в організації:

тези III Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та

молодих вчених (26–27 жовтня 2016 року, м. Запоріжжя). Запорізький національний університет. Запоріжжя : ЗНУ, 2015. С. 22-24.

48. Заїка І.В. Взаємозв'язок соціальної фрустрованості освітнього персоналу з організаційно-професійними та соціально- демографічними чинниками. Організаційна психологія. Економічна психологія : науковий журнал Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України та УАОППП. [за наук ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки]. 2016. №4 (7). 92 с.

49. Зайчикова Т.В. Соціально-психологічні детермінанти синдрому «професійного вигорання» у вчителів: автореф. дис... канд. психол. наук. Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України. Київ, 2005. 20 с.

50. Зейгарник Б.В. Теория личности Курта Левина. М., 1981. 119 с.

51. Зеер Э.Ф. Психология профессионального развития: Учебн. пособие. – 2–е изд. Москва : Издательский центр «Академия», 2007. 240 с.

52. Зубкова І.Ю. Динаміка Я-образу вчителя-професіонала: автореф. дис... канд. . наук: 19.00.07. Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. Київ, 2001. 20 с.

53. Изард К. Эмоции человека. М.: Изд-во Моск. ун- та, 1980. 439 с.

54. Изард К. Психология эмоций. [пер. с англ. В. Мисник, А. Татылбаева]. Санкт-Петербург : Питер, 2007. 460 с.

55. Ильин Е.П. Эмоции и чувства. Санкт-Петербург : Питер, 2007. 782 с.

56. Каган В. Психотерапия для всех и для каждого. М., 1998. С. 11-117.

57. Кадикова Т.А. Особливості динаміки ціннісних орієнтацій студентів-психологів: автореф. дис.. канд. психол. наук: 19.00.01. Одеський національний ун-т ім. І.І.Мечникова. Одеса, 2002. 17с.

58. Капустин С.А. Критерии нормальной и аномальной личности в психотерапии и психологическом консультировании. Москва : Когито-Центр, 2014. 239 с.

59. Карпов А.В. Психология менеджмента: Учеб. пособие для студ. вузов. М.: Гардарики, 2003. 582 с.

60. Карнеги Д. Как завоевывать друзей и оказывать влияние на людей: Пер. с англ. / общ. ред. И предисловие В.П. Зинченко и Ю.М.Жукова. Спб.: «Лениздат», 1992, 708 с.

61. Кириленко О.А. Психологічні детермінанти професійного стресу у представників професії типу «людина-людина»: автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.03. Київський Національний університет імені Т.Шевченка. Київ, 2007. 20 с.

62. Корольчук М.С., Осьодло В.І. Психодіагностика: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / за заг. ред. М.С. Корольчука. Київ : Ельга, Ніка-Центр, 2004. 400 с.

63. Кокун О.М. Теоретико-методологічні та практичні засади дистанційної психодіагностики в професійній сфері // Практична психологія та соціальна робота. 2010. No 7. С. 65-68.

64. Котлер Дж., Браун Р. Психотерапевтическое консультирование. СПб.: Питер, 2001.

65. Ковалев С.В. Перепрограммирование собственной судьбы. М., 2002.

66. Копйов А.Ф. О диалогическом понимании психологического контакта. Общение и диалог в практике обучения, воспитания и психологической консультации: Сб. науч. тр. М.: Изд. АПН СССР, 1987.

67. Лакосина Н.Д., Ушаков Г.К. Учебное пособие по медицинской психологии. М.: «Медицина», 1976.

68. Лебединский М.С., Мясищев В.Н. Введение в медицинскую психологию. Л., 1966. 430 с.

69. Левин К. Разрешение социальных конфликтов / [Пер. с англ. И. Ю. Авидон]. СПб.: Речь, 2000.

70. Левитов Н.Д. Фрустрация как вид психических состояний. Вопросы психологии. 1966. No 7. С. 112-116.

71. Левитов Н.Д. Фрустрация как один из видов психических состояний. Вопросы психологии. 1967. No 6. С. 118-129.

72. Леонтьев А.Н. Потребности, мотивы, эмоции, Изд-во Моск. ун-та, 1971. 38 с.

73. Лоренц К. Агрессия: так называемое зло. М., 1994.

74. Мак-Кей М., Роджерс П., Мак-Кей Ю. Укрощение гнева. С-Пб., 1997

75. Маслоу А. Мотивация и личность. [пер. с англ. А.М. Татлыбаевой]. Санкт-Петербург : Евразия, 1999. 478 с.

76. Марковець О.Л. Проблема стресу в професійній діяльності вчителя. Психологія: Зб. наук. праць. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2001. Вип. 14. С.311- 316.

77. Маркова А.К. Психология профессионализма. М.: «Знание», 1996. 308 с.

78. Мерлин В.С. Психология индивидуальности. Воронеж : НПО «МОДЭК», 1996. 448 с.

79. Менделевич В.Д. Клиническая и медицинская психология. М.: Медпрес., 2001. 432 с.

80. Мескон М.Х., Альберт М., Хедоурі Ф. Основы менеджменту: пер. з англ. М.: «Справа ЛТД», 1994. 702 с.

81. Моляко А.В. Стратегии решения новых задач в процессе регуляции творческой деятельности. Психологичес. журнал. 1995. Т.16. No 1. С.84-90.

82. Моргун В.Ф., Тітов І.Г. Основи психологічної діагностики. Навч. посібник. Київ : Видавничий дім «Слово», 2009. 464 с.

83. Мухина В.С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество : учеб. для студ. вузов. – 6-е изд., стереотип. Москва : Академия, 2000. 456 с.

84. Мясищев В.Н. Работоспособность и болезни личности. Невропатология, психиатрия и психогигиена. 1935, Том IV, Вып.4. С. 59-68.

85. Мясоїд П.А. Загальна психологія: навч. посіб. Київ: Вища школа. 479 с.

86. Назаретяп А.П. Агрессия, мораль и кризисы в развитии мировой культуры. М., 1996. 184 с.

87. Некряч О. Особливості фрустраційних реакцій у дітей, що виховуються в різних умовах мікросоціуму. Актуальні проблеми практичної психології : Всеукр. наук.-практ. конф., 18-19 квітня 2006 р. : зб. наук. праць. Херсон, 2006. С. 322-324.

88. Немчин Т.А. Состояния нервно-психического напряжения: монография. Ленинград : Из-во Ленинградского университета, 1983. 167 с.

89. Олпорт Гордон В. Личность в психологии. Москва: Ювента, 1998. 375 с.

90. Остополець І.Ю. Фрустрації в професійній діяльності вихователя. Духовність як основа консолідації суспільства: НДІ «Проблеми людини». Київ, 1999. С. 497-499.

91. Остополець І.Ю., Ричак М.Е. Механізми психологічного захисту та їх вплив на розвиток фрустрованості вихователя. Гуманізація навчально-виховного процесу: наук.-метод. зб. Вип.15. Слов'янськ: ІЗМН СДПІ, 2001. С. 216-221.

92. Остополець І.Ю. Особливості застосування активних і пасивних засобів психокорекції фрустрованості вихователя. Актуальні проблеми

психології. Т.1: Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка. АПН України / За ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. Київ : 2002. Ч.4. С.132-137.

93. Павленко В.В. Психологічний аналіз негативних стрес-реакцій у вчителів. Психологія: зб. наук. праць. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова. 2002. Вип. 17. С. 239-244.

94. Первомайський В. Б. Афект патологічний. Юридична енциклопедія. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998. Т. 1. С. 170.

95. Первомайський В. Б. Афект фізіологічний. Юридична енциклопедія. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998. Т. 1. С. 190.

96. Прахова С.А. Порівняльний аналіз етапів становлення теорії фрустрації: історична ретроспектива. Вісник Одеського національного університету. Серія: Психологія, 2015. Вип. 3 (1). С. 82-91.

97. Пріб Г. А. Фрустрація як чинник соціальної дезадаптації у пацієнтів з психічними розладами. Сучасні аспекти лікування психічних розладів: наукпракт. конф. з міжнар. участю : 26-27 жовтня 2007 р. Чернівці, 2007. С. 110-113.

98. Психологія. / За ред. Трофімова Ю.Л. Київ : Либідь, 2003. 376 с.

99. Психологічний довідник учителя: в 4 книгах / Упоряд. В. Андрієвська; наук. ред. С. Максименка. Київ : Главник, 2005. 96 с.

100. Психологічні засоби запобігання та корекції фрустрації у професійній діяльності молодих вихователів 2003: автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.05 / О.О. Холодова; Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України. Київ, 2003. 28 с.

101. Стрес життя: збірка. / Укладачі: Л.М. Попова, І.В. Соколов. (О. Грегор. Як протистояти стресу. Г. Сельє. Стрес без хвороб.) Спб, ТОО «Лейла», 1994. 384 с.

102. Тест Розенцвейга. Методика рисуночної фрустрації (модифікація Н.В.Тарабриной). Диагностика емоціонально-нравственного розвитку. Ред. и сост. Дерманова И.Б. СПб., 2002. С.150-172.

103. Фрейд З. О клиническом психоанализе. Москва, 1991. 288 с.

104. Холодова О.О. Загальні й особливі прояви фрустрації. Психологія. Збірник наукових праць. Київ : НПУ імені М.П.Драгоманова, Випуск 20, 2003. С. 88-94.

105. Холодова О.О. Міфізація та рефлексія як засоби подолання фрустрації // Міфологічний простір і час у сучасній культурі: Матеріали міжнародної наукової конференції 12-13 грудня 2003 року. Київ : 2003. С. 38-39.

106. Байдик, В.В. "Психологічні характеристики професійної деструкції та професійного вигорання у працівників освіти", *Теоретичні і прикладні проблеми психології: збірник наукових праць СУНУ ім. Даля*, Луганськ, № 3 (29), 2012. С. 17-24.

107. Варфоломеева, О.В. "Зрелость личности" как метакатегория: междисциплинарный контекст научного исследования", *II Всеукраинская научно-практическая конференция студентов, аспирантов и молодых ученых. Материалы сообщений*, РИО ТЭИ, Симферополь, 2002. С. 10-13.

108. Власова, О.І. *Педагогічна психологія: навч. посіб.*, Либідь, Київ, Либідь, 2005. 400 с.

109. Вознюк, Н.М. Етико-педагогічні основи формування особистості: навч. посіб., Центр навч. літератури, Київ, 2005. 196 с.

110. Гасюк, М.Б. *Психологічні особливості самоактуалізації сучасної жінки: автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07*, Прикарпатський ун-т ім. В. Стефаника, Івано-Франківськ, 2003. 20 с.

111. Гупаловська, В.А. *Професійна самореалізація як чинник становлення особистості жінки: дис... канд. психол. наук: 19.00.01*, Львівський національний університет ім. Івана Франка, Львів, 2005. 191 с.

112. Ефремова, О.И. "Психология успешного поведения личности", *Социальная психология личности в вопросах и ответах*, Москва, Гардарики, 1999. С. 321-325.

113. Єрмаков, І.Г., Пузіков, Д.О. *Життєвий проект особистості: від теорії до практики: практико зорієнтований посібник*, Освіта України, Київ, 2007. 212 с.

114. Занюк, С.С. *Психологія мотивації: навч. посіб.*, Либідь, Київ, 2002. 304с.

115. Колісник, О.П. "Психохолістичний та психотрансперсональний ступені духовного розвитку", *Актуальні проблеми психології. Том I: Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія*, Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України, Київ, Част. 7, 2004. С. 121-124.

116. Кон, И.С. "Проблема "Я" в психологии", *Психология самосознания: хрестоматия*, Бахрах-М, Самара, 2000. С. 57-74.

117. Коржова, Е.Ю. *Психологическое познание человека как субъекта жизнедеятельности: автореф. дисс... докт. психол. наук: 19.00.01*, Рос. гос. пед. ун-т им. А. И. Герцена, СПб., 2001. 43 с.

118. Коростылева, Л.А. *Психология самореализации личности: основные сферы жизнедеятельности: дис... докт. психол. наук: 19.00.01*, С. Петерб. гос. ун-т, СПб., 2001. 398 с.

119. Кузьмина, Н.В. *Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения*, Высшая школа, Москва, 1990. 119 с.

Лепіхова, Л.А. "Соціально-психологічна компетентність у цілеспрямованій поведінці особистості", *Практична психологія та соціальна робота*, СОЦИС, Київ, № 2, 2006. С. 65-69.

120. Маркова, А.К. *Психология профессионализма*, Международный гуманитарный фонд "Знание", Москва, 1996. 308 с.

121. 1.Муляр, В.І. *Самореалізація особистості як соціальна проблема (філософсько-культурологічний аналіз)*, ЖІТІ, Житомир, 1997. 214 с.

122. Оллпорт, Г.У. *Личность в психологии*, Ювента, Москва, 1998. 375 с.

123. Роджерс, Н. "Творчество как усиление себя", *Вопросы психологии*, № 1, 1990. С. 164-168.

124. Городецька Н.Г. Психологічні особливості подолання інноваційних бар'єрів у педагогічній діяльності. Дис. канд. психол. н. 19.00.07. – Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України. К., 2009. 20 с.

125. Палахов А.Г. Типология психологических трудностей в педагогической деятельности учителя // О путях повышения эффективности труда учителя. М.,1989.

126. Остополець І.Ю. Діагностика і психокорекція професійних фрустрацій вчителя: Дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / Східноукраїнський національний ун-т ім. В.Даля. Луганськ, 2003. 229 с.

127. Холодова О.О. Психологічні засоби запобігання та корекції фрустрації у професійній діяльності молодих учителів: Дис... канд. психол. наук: 19.00.05 / Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України. К., 2004. 200 с

128.Макаренко А. С. Сочинения: В 7 т. - М, 1951. - Т. 5. - 134 с.

129.Мудрик А. В. Социальная педагогика. - М, 2000. - 373 с.

130.Психология. Словарь / Под. общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. - М.: Политиздат, 1990. - 494 с.

131.Реан А. Психологія і педагогіка - Спб. - 2000. - 486 с.

132.Рудестам К. Групповая психотерапия - СПб.: Питер Ком, 1999. - 384 с.

133.Сорочинська В.Є. Цілісне становлення особистості майбутнього вчителя // Педагогіка і психологія. - 1999. - № 3. - С. 87 - 94

134.Хьелл Л., Зинглер Д. Теории личности - СПб.: Питер,2002. - 608 с.

135. Яценко Т. С. Активна соціально-психологічна підготовка вчителя до спілкування з учнями. - К.: Освіта, 1993

136. Ильин Е.П. Психология для педагогов / Е.П. Ильин. – М.: Флинта, 2012.

– С. 273-335.

137. Калошин В.Ф. Стрес у педагогічній діяльності / В.Ф. Калошин //

Конфлікти: сутність і подолання. – Х., 2008. – С. 107-220.

138. Корольчук В.М. Стресостійкість і адаптивний потенціал особистості в стресогенних умовах / В.М. Корольчук. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchdpu/psy/2010_82_1/korolchuk.pdf

139. Корольчук М.С. Психофізіологічні засади дослідження стресостійкості особистості / М.С. Корольчук. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchdpu/psy/2011_94/Korol1.pdf

140. Крайнюк В.М. Психологія стресостійкості особистості: монографія / В.М. Крайнюк. – К.: Ніка-Центр, 2007. – 432 с.

141. Митина Л.М. Психологія професійного розвитку учителя / Л.М. Митина. – М.: Флинта, 2008. – 200 с.

142. Хорни, К. *Невроз и личностный рост. Борьба за самореализацию*, Совм. изд. Восточно-Евр. ин-та психоанализа и Б.С.К., СПб., 1997. 316 с.

143. Хьелл, Л., Зиглер, Д., Меленевская, С. и др. *Теории личности: основные положения, исследования и применение: учеб. пособие: пер. с англ. Серия: Мастера психологии*, Питер Пресс, СПб., 1997. 608 с.

144. Ямницький, В.М. "Професійний розвиток особистості в контексті психології життєтворчості", *Освіта регіону: психологія, політологія, комунікації*. Університет «Україна», Київ, № 1, 2010. С. 94-96.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>